

NOVÝ VÝZNAM SLOVESA DÁT A MÓDNÍ FRAZÉM TO DÁŠ!

The article deals with a new meaning of the verb *dát* 'give' and the trendy idiom *To dáš!*

Slovník spisovného jazyka českého (dále jen SSJČ) uvádí u hesla slovesa *dát* šest základních významů. V poslední době¹ se v prostředí uvolněné komunikace především mladé generace při povzbuzování šíří u tohoto slovesa i nový význam, a to ‚zvládnout‘, tj. ‚dokonale se zhostit svého úkolu v něj. práci, zprav. tvůrčí, dokonale vytvořit, zpracovat; osvojit si 2, naučit se‘ (SSJČ 4, 1971, s. 883), srov. (1) *sme ho jako povzbuzovali to dáš* (ORAL2013). Tento význam není v příkladovém materiálu SSJČ k heslu *dát* doložen. S novým významem se setkáváme v autentických mluvených projevech (korpus ORAL), v televizním vysílání, na internetu (sociální sítě, webové stránky), v některých tiskovinách (viz korpus SYN) atd. Odpovědět na otázku, odkud se tento nový význam vzal, je velmi těžké. Domníváme se, že sloveso *dát* s tímto významem někdo neotřele užil zřejmě v mladé generaci nejspíše ve sportovním soutěživém prostředí (mohli to však být i studenti ve škole, umělci atd.) a pak se dále začalo šířit.

Cílem *drobnosti* je ukázat, jak se sloveso *dát* v novém (lexikálním) významu užívá v různých slovesných tvarech a především v 2. osobě oznamovacího způsobu u módního frazému *To dáš!* Základním metodologickým východiskem našeho přístupu je odmítnutí introspekce. Budeme vycházet jen z doloženého materiálu konkrétní, situač-

ně ukotvené komunikace, což je při hledání nového významu časově náročnější, protože sloveso *dát* má v současné češtině vysokou frekvenci.² Už podle Jelínka – Bečky – Těšitelové (1961, s. 101) je to 10. nejčastější sloveso v češtině po slovesech *býti*, *míti* (*se*), *moci*, *museti/-i-*, *věděti*, *chtíti*, *jíti*, *řici*, *viděti*. Podle Čermáka – Křena (2004, s. 375) je sloveso *dát* (*se*, *si*) 9. nejčastější české sloveso po slovesech *být/bejt*, *mít*, *mocť/moci*, *říct/řici*, *muset/musit*, *chtít*, **stát* (*se*), *vědět*.

Je zajímavé, že se u některých uvedených sloves objevují konstrukce, které v příkladovém materiálu SSJČ nejsou doloženy. U slovesa *mít* je to konstrukce *mít na to*, kde sloveso *mít* mající význam ‚schopnost konat děj‘ vyjadřuje už delší dobu význam ‚povzbuzení‘: (2) „*Jedu, babi, dáš to, m á š n a t o*,“ *křičí dvě dívenky* (SYN), doklad na *nemít na to* (22). U modálního slovesa *muset* byla nedávno popsána a interpretována konstrukce typu *Karla Gotta nemusím* (Hansen – Neku-la – Banášová, 2011).

Sloveso *dát* má nový (lexikální) význam ‚zvládnout‘ asi v celém (morfologickém) paradigmatu slovesných tvarů (zřejmě vyjma přechodníků). Všimneme si především tvarů oznamovacího způsobu přítomného času, a to nejprve 1. a 3. osoby singuláru i plurálu, krátce 2. oso-

¹ O větě *To dáš!* se uvádí, že se v hojnější míře vyskytuje v posledních pěti letech (Jurík – Prošek, 2014).

² Tato vysoká frekvence byla také jedním z důvodů, proč se sloveso *dát/dávat* stalo pěkným příkladem toho, kolik české sloveso může mít tvarů, bylo zjištěno 413 tvarů (Hausenblas – Kuchař, 1974, s. 375).

by plurálu. Jen stručně uvedeme tvar rozkazovacího způsobu ve 2. osobě singuláru, tvary podmiňovacího způsobu a infinitiv. Doklady jsou jen ilustrativní, nevyčerpávají všechny slovesné tvary, které fungují v současné komunikaci. Nejfrekventovanější je 2. osoba singuláru oznamovacího způsobu přítomného ve frazému *To dáš!*, protože ten užívá především mladá generace při tykání v mluvené komunikaci. Tímto frazémem se budeme podrobněji zabývat až v druhé části tohoto příspěvku, kdy se stručně zmíníme i o vykání (viz doklady 31–33). Pokud jde o slovo-sledné užití tvaru slovesa *dát*, slovesný tvar stojí v naprosté většině případů na konci krátké (málo a jen omezeně rozvité) věty a je zpravidla jejím intonačním centrem a/nebo z jiného úhlu pohledu rématem.

Tvary oznamovacího způsobu slovesa *dát* mají nový význam ‚zvládnout‘ v následujících konkrétních dokladech.

Pokud jde o slovesné tvary 1. osoby singuláru, dokonavé sloveso *dát* svými přítomnými tvary vyjadřuje budoucnost, a to ve větě kladné: (3) *Než se obránci stačili otočit, měl jsem náskok. A na kličku gólmánovi jsem věřil. Věděl jsem, že to dám* (SYN), i záporné: (4) *Paní profesorko, já už to nedám* (TV Nova, seriál *Gympl s (r)učením omezeným*, 2012, dále jen TV Nova, *Gympl*). Sloveso *dát* funguje v čase minulém: (5) *„Tykadýlka mi zůstávají mezi zuby, ale dala jsem to,“ liboval si Čtvrtníček poté, co si smlsnul na toustu s oblohou v podobě sarančete.*³ Doklady na 1. osobu plurálu: (6) *Od kontroly to valíme do cíle. Teď už je jisté, že to dám* (SYN), (7) *Jenže v čase 19:48 přišlo na buľ v obranném pásmu Klášterce a vha-zování, která byla v průběhu duelu záležitostí hostů, vyšlo Baníku. „Teď to dám*

prohlásil někdo na střídačce,“ reprodukoval Michna hlášku, která o pár vteřin došla na plnění (SYN) atd.

3. osoba singuláru je doložena v následujících větách: (8) *Porazila nás výborně hrající Mišurová, protože co vystřelila na koš, to dala* (SYN), (9) *Ti, co mohli popadnout dech, nám fandili, protože viděli, že se docela snažíme. No Vojta to dal za 34.06 minut* (SYN), (10) *Radiace RUDÉ očima Františky: Kdo shořel a kdo ji bezpečeně dá?* <www.blesk.cz/clanek/celebrity-komentare-frantisky/341197>, 3. osoba plurálu (11) *Tak to dali, toho dubla* (ČT1, 7. 8. 2015, Monika Absolonová, pořad *Taxík*) apod.

2. osoba plurálu: (12) *Krajina přílivu není ani tak film jako ekvivalent bungee jumpingu, adrenalinových sportů či zkušenosti s tvrdou drogou. Pokud to dáte a přejijete, budete na sebe pyšní* (SYN).

Sloveso *dát* mívá ojediněle tvar i ve způsobu rozkazovacím, a to v inverzním slovosledu: (13) *Já bych asi do kličky stejně nešel, vždy raději volím střelu. Při nájezdech jsem si pořád opakoval: Dej to, dej to!* (SYN).

Tvar slovesa *dát* bývá i v podmiňovacím způsobu: (14) *Vítězný gól na 4:3 zaznamenal skoro z brankové čáry Jupa. „Určitě by to dala každý, pokud by ovšem byl na správném místě,“ se smíchem prohlásil autor nakonec bronzového gólu* (SYN), souvětí (15) *Jak se tady říká v Česku, bez něho (rozuměj otce) bych to nedala* (TV Prima, VIP zprávy 3. 7. 2015) je zajímavé tím, že ho pronesla osoba, jež se po 14 letech pobytu ve Finsku vrátila domů a všimla si nového jazykového jevu (Dominika Gottová, dcera Karla Gotta).

Význam ‚zvládnout‘ proniká i do neurčitých tvarů, např. infinitiv (16) *Byl jsem našťavaný, říkal jsem si, že když už to kopu potřeť, musím to dát* (SYN).

³ <<http://www.trendybydleni.cz/aktualne/party-semtex-to-das-nabizela-exoticke-pokrmym.html>>.

Podrobněji se budeme věnovat 2. osobě singuláru oznamovacího způsobu přítomného, která je jako módní frazém *To dáš!* v současné komunikaci nejčastější, protože v soutěživém prostředí vyjadřuje povzbuzení adresáta. Pro tento chytlavý frazém platí, že slovesný tvar je zpravidla na konci krátké věty a je zpravidla jejím intonačním centrem a/nebo rématem. Ve frazému jde o dokonavé sloveso,⁴ které lze chápat jako elipsu (*jsem si jistý, že) to dáš.*⁵

Dříve než se budeme zabývat módním užíváním frazému *To dáš!* v současné komunikaci, uvedeme výběr z dokladů na tento frazém a jeho varianty. Jde o doklady především ze sportovního prostředí: (17) *no já si právě myslím že jakoby na těch kolech zrovna tam na těch kolech fakt jako to dáš* – (ORAL2013), (18) „*To dáš, Pepo!*“ *znělo nad sečskou přehradou*⁶, (19) *Když pak přijel na střídačku, já mu řekl: „Nevadí, Venco, přišť to dáš!“* (SYN), (20) *Mirek Zdence držím palce. Určitě to dáš* (SYN), (21) *Na penaltu je určeno víc hráčů. Zdeněk Svoboda, jeden z nich běžel za faulovaným Vráťou Lokvencem, který mi řekl, Sigi, ty to dáš* (SYN), (22) *Nějaký otec se pravděpodobně snažil vychovat svoji dceru k férové hře a čestnosti tím, že při čestném hodůval na protihráčku: „To ne dáš! Na to nemáš!“* (SYN).

⁴ Na nedokonavé sloveso *dávat* máme zatím jen jediný doklad (33).

⁵ Děkuji za tento výklad jednomu z recenzentů. Je už za hranicemi tématu tohoto příspěvku zabývat se vztahem komunikačních momentů v šíření frazému *To dáš!* a konstrukce *Karla Gotta nemusím*, ve které jde téměř o jistotu. O této konstrukci jsme se zmínili v úvodu drobnosti.

⁶ <<http://www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/to-das-pepo!-znelo-nad-secskou-prehradou-98600/>>.

Uvedený frazém funguje i v jiných společenských prostředích: (23) *..no..takhle ses učil moji logiku no..vidíš..a dali jsme to (smích) no jo no ale všichni mně říkají že nejlepší je jít spát.a kašlat na to.no že pak to dáš no tak jako..až tak ne no ale.ale je pravda.že na–* (ORAL2013), (24) *Znáte zkoušku, o které už několik let, mnohem dříve, než jste vůbec vstoupili na univerzitní půdu, kolují hrůzostrašné zvěsti? Že je to poprava, smrt, masakr, síto či v lepším případě „neboj, to dáš“?! Vítejte! Právě jste se stali právoplatnými členy univerzitní obce* (SYN), (25) *A těm mladým slečnám a pánům už se to blíží, a čím víc mají horkou hlavu, tím víc žhaví telefony a vzájemně se podporují – to dáš, musíš, tak za tři to určitě dáš...to já to nedám...zvládne to. Určitě, musí si víc věřit* (SYN), (26) *Pekelně se soustředím, ale navenek to asi vypadá úplně jinak, protože režiséři se mě pořád ptají, proč jsem tak nesoustředěný. A přitom já na sebe uvnitř úplně hystericky řvu: To dáš! To dáš! Jak s takovými problémy můžete točit třeba milostné scény?* (SYN), (27) *Píseň od Depeche Mode, jejíž interpretaci pochválila opětovně Ilona Csaková, však už Martin přes slzy dojetí nedokázal podruhé dozpívat. „To dáš,“ povzbuzoval ho i Leoš Mareš* (SYN), (28) *Marie to dala. Jak to dáš ty?*⁷.

V dosud uvedených dokladech tvar *dáš* (ty) stojí zpravidla na konci věty v souvětí. Řídké jsou doklady, v nichž na konci věty nestojí tvar *dáš*, ale výraz *to*, popř. ještě další výraz: (29) *[i] Kladubský a poté co Poštulka vystihl nepodařenou střelu Thomase Halvega, stanovil na konečných 3:4 Michal Kadlec. „Od začátku jsem si věřil, že to dám nahoru a uspěju, ale nejvíce mi pomohli kluci. Především Pavel Horváth, který říkal: Dal to táta,*

⁷ <<https://www.hamu.cz/ucelova-zarizeni/divadlo-inspirace/marie-to-dala-jak-to-das-ty>>.

d á š t o t a k y (SYN), (30) „*Pojď! Zaber! Ještě kousek a d á š t o ! Jóóó, je to tam!*“ (SYN).

Výše uvedené doklady na frazém *To dáš!* svědčí o tom, že jde všude o různá neoficiální prostředí, v nichž se tyká. Může se tam však i vykat a pak se užije 2. osoba plurálu: (31) *Hodinu vydrží plavat každý a maraton se dá odcupítat. Kdybyste se teď rozhodl absolvovat Ironmana, budete chvilku trénovat a z a p á r t ý d n ů t o d á t e* (SYN), (32) *Jste si prostě jistý, že t o d á t e, koncentrace třeba už není taková* (SYN). Ojedinele se slovesa *dát* užívá v jeho nedokonavé podobě *dávat* při vykání někdy už i v prostředí oficiálnějším, např. pracovním, když profesorka na poradě ve sborovně říká k bývalému řediteli školy, který se vrátil z protialkoholní léčby, souvětí: (33) *Všichni Vás obdivujeme, j a k t o d á v á t e !* (TV Nova, Gympl). Problematika tykání a vykání však už přesahuje téma tohoto příspěvku.

Frazém *To dáš!* má dva základní systematické předpoklady pro to, aby konkuroval v neformálním vyjadřování větě *To zvládneš!* Za prvé je to krátkost (jednoslabičnost) slovesa a údernost, což je výhodné v současné rychlé komunikaci zvláště při povzbuzování ve sportu apod. Za druhé je to vysoká frekvence slovesa *dát* v češtině.

Přejdeme nyní k m ó d n í m u u ž í v á n í v ě t y *To d á š !* v současné české komunikaci. Značná obliba této věty a její vyšší frekvence v běžně mluvené češtině vedly k jejímu častějšímu užívání také v televizi a rozhlasu. K módnímu užívání slov a vět napomáhají různé akce, projekty atd. Už v sedmdesátých letech minulého století se rozšířilo ve společnosti slovo *fit* původem z angličtiny díky heslu *Bud' fit!*, s kterým přišel Ústřední výbor České tělovýchovné organizace pod vlivem celoevropského hnutí (Štěpán 1973). Dne 13. 10. 2009 byl na stránce webového portálu Rockmag.cz uveřejněn

projekt *TO DÁŠ!*⁸ na podporu dárcovství krve realizovaný na šesti vysokých školách v ČR pod patronací Všeobecné zdravotní pojišťovny za účasti herce a zpěváka Tomáše Kluse. Akce *Bud' fit!* i projekt *To dáš!* mají společné to, že vyjadřují povzbuzení, kterého je ve společnosti vždy potřeba. Na rozdíl od předlistopadového režimu k šíření věty *To dáš!* přispívají sociální sítě, internetová/elektronická komunikace a částečně v médiích i různé zábavné pořady s tímto názvem, jako byl např. docu-reality pořad v TV Prima.

Sloveso *dát* ve významu ‚zvládnout‘ se v médiích šíří v pořadech, v nichž se očekává uvolnění, spontánní vyjadřování. Tak se vyjadřují i některé celebrity (10), (11), (15), (27), které si libují v nejrůznějších módách a u nichž jsou mnohdy pochybnosti o kultivovanosti jejich vyjadřování.

Frazému *To dáš!* se užívá v komerčním prostředí, v reklamě i jinde. Existuje bar *To dáš*, nápis na plakátu *To dáš*, název zábavného webového testu *Snad to dáš kámo*, nápis na kojeneckém a dětském oblečení *Taťko, ty to dáš!*, *Ty to dáš!!!* se vyskytuje i jako název hymny sportovního klubu atd. Frazém *To dáš!* se odráží také v běžně mluveném jazyce postav životních příběhů v televizi, když např. studentka gymnázia povzbuzuje svou zoufalou těhotnou spolužačku: (34) *Ach, to dáš!* (TV Nova, Gympl) aj.

Z á v ě r e m můžeme shrnout: Novým lexikálním významem slovesa *dát* je význam ‚zvládnout‘, který vyjadřuje povzbuzování. Šíří se hlavně užíváním v běžně mluveném jazyce, v sociálních sítích, jeho užívání je podporováno médii. Tento význam proniká do téměř celého paradigmatu tvarů slovesa *dát* v uvolněné komunikaci především mladé generace. Nejčastěji se užívá 2. osoby singuláru oznamovacího způsobu přítomného

⁸ <<http://rockmag.cz/bleskovky/to-das-projekt-zamereny-na-podporu-darcovstvi-krve/>>.

v módním a úderném fražému *To dáš!* Nový lexikální význam slovesa *dát* patří do běžně mluveného (nespisovného) jazyka, ne do jazyka kolokviálního, hovorového (spisovného), a jako takový by ho měl kvalifikovat připravovaný Akademický slovník současné češtiny.⁹

PRAMENY

Český národní korpus – ORAL2013 (2013) [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <<http://www.korpus.cz>>.
Český národní korpus – SYN, verze 3 (2010–2014) [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Cit. 2015-07-11. <<http://www.korpus.cz>>.
ČT 1. TV Nova. TV Prima.
Webové stránky internetu.

LITERATURA

ČERMÁK, F. – KŘEN, M. (2004): *Frekvenční slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

HANSEN, B. – NEKULA, M. – BANÁŠOVÁ, M. (2011): Nová konstrukce „Karla Gotta nemusím“ v češtině a slovenštině: případ lexikalizace, gramatikalizace nebo začínající degramatikalizace? *Slovo a slovesnost*, 72, s. 243–267.

HAUSENBLAS, K. – KUCHAR, J. (eds.) (1974): *Čeština za školou*. Praha: Orbis.
JELÍNEK, J. – BEČKA, J. V. – TĚŠITELOVÁ, M. (1961): *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: SPN.
JURÍK, J. – PROŠEK, M. (2014): To (ne)dáš. Jazykový koutek. Dostupné z <http://www.rozhlas.cz/plzen/jazykovykoutek/_zprava/to-nedas—1317871>.
SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého 1, 4* (1960, 1971). Praha: Academia.
ŠTĚPÁN, J. (1973): Buď fit! *Naše řeč*, 56, s. 109–110.

Josef Štěpán

Peroutkova 1760/19, 150 00 Praha 5
stepan.josef@centrum.cz

⁹ Za velmi podnětné připomínky děkuji oběma neznámým recenzentům.